

Els orígens del pensament filosòfic occidental

- **El pas del mite al logos**
- **Els filòsofs presocràtics**

Mite (Són explicacions de caràcter oral sobre tot el que preocupa l'home: l'univers, la societat, l'home, les emocions, els déus, etc)

Logos (= raó, paraula)

Pas del “**mite al logos**”

- Origen comú: Les mateixes preguntes: D'on venim, qui som i a on anem?

- Diferència: Tipus de resposta:

Mite → caràcter diví o sobrenatural

Logos → caràcter racional. Origen de la filosofia i de la ciència.

- És el pas d'un pensament de caràcter mitològic a un altre de caràcter filosòfic o científic.

- Té un lloc i una data concreta d'aparició: la polis de **Milet** al segle **VI aC**.

- Apareix a finals de la Grècia arcaica (s. IX al VI aC) i inici del període clàssic (s. V i IV aC)

Del mite al logos: Els primers conceptes

PHYSIS (natura): el conjunt de totes les coses que hi ha a l'univers

(exceptuant les produccions humanes)... La naturalesa s'entenia com un poder (una mena d'energia còsmica) que produeix i destrueix tot el que existeix. La naturalesa i l'**ARKHÉ** són:

- Principi**: en ella comencen totes les coses naturals;
- Origen**: les coses procedeixen d'ella;
- Causa**: la naturalesa és qui produeix les coses;
- Fi**: a la naturalesa torna tota cosa natural un cop acabada la seva existència.

CAOS: desordre, arbitrarietat..

COSMOS: ordre, organització, harmonia, bellesa..

LOGOS: raó, paraula, pensament, mesura, proporció... És la raó universal que explica l'ordre del món i que, particularitzada, constitueix la raó humana.

ARKHÉ: principi, fonament, origen, causa...

LOGOS

-Del grec, logos, que prové del verb, legein, que originàriament significava parlar, dir, narrar, donar sentit, recollir o reunir. Es tradueix habitualment com **raó**, encara que també significa discurs, verb, **paraula**. En certa forma, doncs, significa **raó discursiva** que mostra el seu sentit a través de la paraula.

-Dels diferents significats originaris del terme logos -en quant que parlar, narrar, i reunir (com es reuneixen les paraules per formar un discurs ordenat)-, han sorgit el significat de logos com a raó, entesa tant com:

- a) **raó matemàtica**: Deducció, ordre, proporció, mesura o,
- b) com a **raó discursiva**: raó que es manifesta en el discurs ordenat de les paraules. Així ha passat a formar part d'altres vocables per designar l'ordre del que es tracta, o estudi de. Per exemple: biologia, estudi de la vida; psicologia o estudi de la psique. També dóna lloc al terme lògica que designa la ciència del saber demostratiu. Tot quant està regit per les lleis del logos o de la racionalitat és lògic, mentre que el discurs que les infringeix és il·lògic o irracional.

ARKHÉ

- Del grec, arkhé, que significa **principi**, **origen** i **causa** de totes les coses.
- Començament, mandat rector, punt de partida i fonament.
- En sentit filosòfic aquest terme va ser usat per primera vegada per Anaximandre per referir-se a l'element inicial i constitutiu de totes les coses. Tota la filosofia milèsia i, en general, tota la filosofia presocràtica és una investigació sobre l'**arkhé** o principi de tot, que és el fonament de tot, i que és, alhora, l'element que continuen sent les coses malgrat els canvis.

En aquest sentit, aquest terme agrupa tots els significats ja que simultàniament és principi (en quant que origen, i en quant que principal o primer que res), mandat rector (en quant que tot procedeix d'ell) i fonament que fa possible tota presència.

El pensament mitològic

Pensament dominant a la **Grècia Arcaica** (fins el s.VI aC)

Societat **aristocràtica**, **guerrera** i **agrícola**

Aristocràcia
(govern dels
millors)

Codi **ètic**

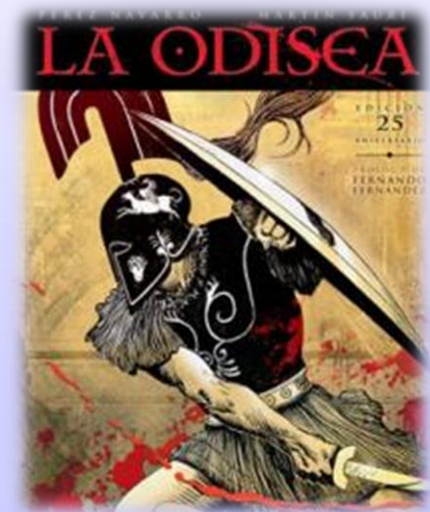
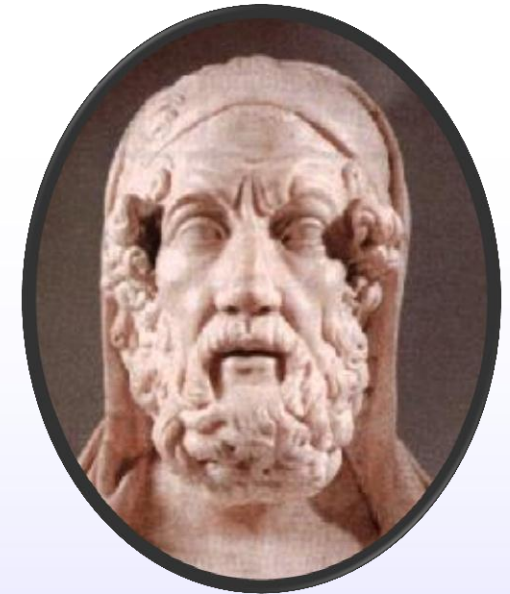
Origen. És bo qui neix en el si d'una família aristocràtica.

Èxit. Tenir fama. Figura de l'heroi: Aquil·les, Hèctor, Ulisses, etc.

Honor.

- ◆ Els poetes són els seus difusors:
 - **Homer** (s. IX aC). *La Ilíada* i *l'Odissea*.
 - **Hesíode**. *Teogonia*, *Els treballs i el dies*.
- ◆ Aquestes obres transmeten l'ideal aristocràtic i els mites grecs.

El mite

- ◆ Són explicacions de caràcter oral sobre tot el que preocupa l'home: l'univers, la societat, l'home, les emocions, els déus, etc.
- ◆ Característiques dels mites:
 - Les forces naturals i humanes estan **divinitzades** i **personificades**. La pluja, el tro, l'amor, la guerra, etc., són déus. Per obtenir els seus favors cal una sèrie de ritus o sacrificis.

- Domina la idea **d'arbitrarietat**. Els fenòmens succeeixen segons la voluntat dels déus → Impossibilitat de la ciència.
- ◆ Segregació de parelles de contraris (fred/calent, humit/sec...) a partir de la unitat primordial indiferenciada.
- ◆ Desunió i unió incessant d'aquestes parelles de contraris.
- ◆ Canvi **cíclic** etern (etern retorn)

◆ Text: Hesíode, *Teogonia*, 113

- ◆ Abans que totes les coses, fou el Caos, i després Gea (la Terra) d'ample pit, mansió perenne i sòlida dels immortals que habiten el cim del ventós Olimp, i el tenebrós Tàrtar, enclavat en les profunditats de la terra espaiosa. I Eros, el més formós d'entre els déus immortals, que deslliura de totes les preocupacions i domestica, de tots els déus i de tots els homes, la ment i la prudent voluntat. I del Caos nasqueren l'Èreb (tenebres) i la negra Nit; i de la Nit, en unir-se amorosament amb l'Èreb, nasqueren l'Èter i el Dia. Gea engendrà primerament el Cel Estrellat (Urà), perquè la cobris del tot, i fos sempre segura per als divins benaurats déus. Féu després les altes Muntanyes [...]. Més tard Gea, unint-se amorosament amb el Cel Estrellat, va engendrar l'Oceà, de profunds remolins [...]. Posteriorment nasqué l'astut Cronos, que fou el més terrible dels fills del Cel (Urà) i que odià des del començament el seu prolífic pare. [...] La Nit parí l'odiosa Thanatos (Mort) i al Destí. Parí, també, Hipnos (Somni) i la multitud d'il·lusions o fantasies, sense que aquesta deessa, la tenebrosa Nit, jagués amb ningú; i, posteriorment, la dolorosa Aflicció [...].

Factors que va n
afavorir
el pas del “mite
al logos” al segle
VI aC.

“Miracle grec” →
antecedents:
civilització
mesopotàmica i
egípcia

- Aparició de la **polis** (ciutat-estat). Es va donar durant la Grècia Arcaica. Polis importants: Atenes, Esparta, Corint, Milet, Siracusa, etc.
- Augment del **comerç**.
 - Coneixement d’altres pobles i cultures
 - Aparició d’una nova classe social: comerciants.
 - Crítica dels mites i a l’ideal aristocràtic
 - Afavoriment d’un nou règim polític: la democràcia.
- La religió grega **no és dogmàtica** ni està controlada per sacerdots que rebutgen la varietat d’opinions
- Apareix la idea de **necessitat** → els fenòmens passen perquè han de passar, no per la voluntat dels déus. → nova idea: **essència** o naturalesa
- El món és vist com un **cosmos** (=ordre)

LOGOS

RAÓ → PARAULA → NECESSITAT → COSMOS

- Tota la naturalesa està sotmesa a unes lleis, és quelcom **ordenat** (*kosmos*),
- La filosofia presocràtica es centra fonamentalment en problemes **cosmològics** (origen de l'univers, de la natura – *physis*-).
- Cerquen el **principi** (*arkhé*) a partir del qual es forma **l'univers**: la primera pregunta filosòfica és “**quin és l'arkhé de la physis?**” (Quin és l'origen de l'univers?)
- **Originalitat** de la resposta: No intervenen elements naturals o divins, sinó físics o racionals (aigua, aire, foc, nombre, etc.).→ pas del “**mite al logos**”.

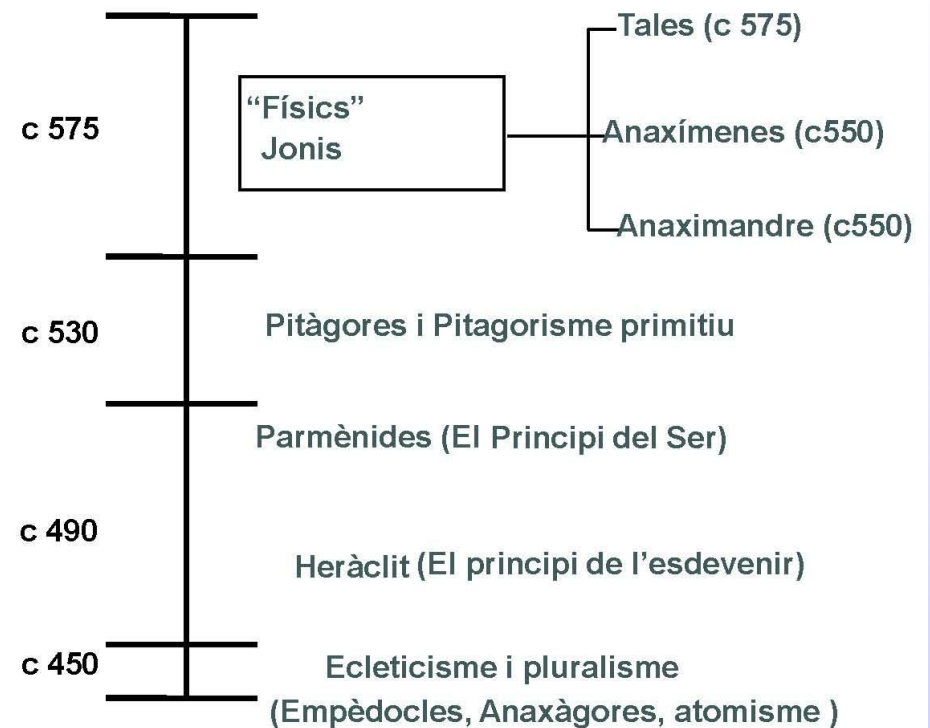

Els primers filòsofs. Els presocràtics

- La recerca dels primers filòsofs gira entorn d'interrogants sobre la natura (φύσις) (**Físis**)
- De la natura, en cerquen el principi (ἀρχή) (**Arkhé**)
- Tres significats bàsics d'ἀρχή:
 - **Origen, principi i causa** de totes les coses.
 - Fonament, base, element
 - Poder, autoritat, govern
- En cercar un principi, volen saber:
 - Quina és la realitat material que ha generat tota la natura?
 - Quin és l'element de què estan fetes totes les coses naturals?
 - Quina és la llei que governa la natura?
- No estan d'acord sobre quina és la naturalesa o la quantitat d'aquest principi

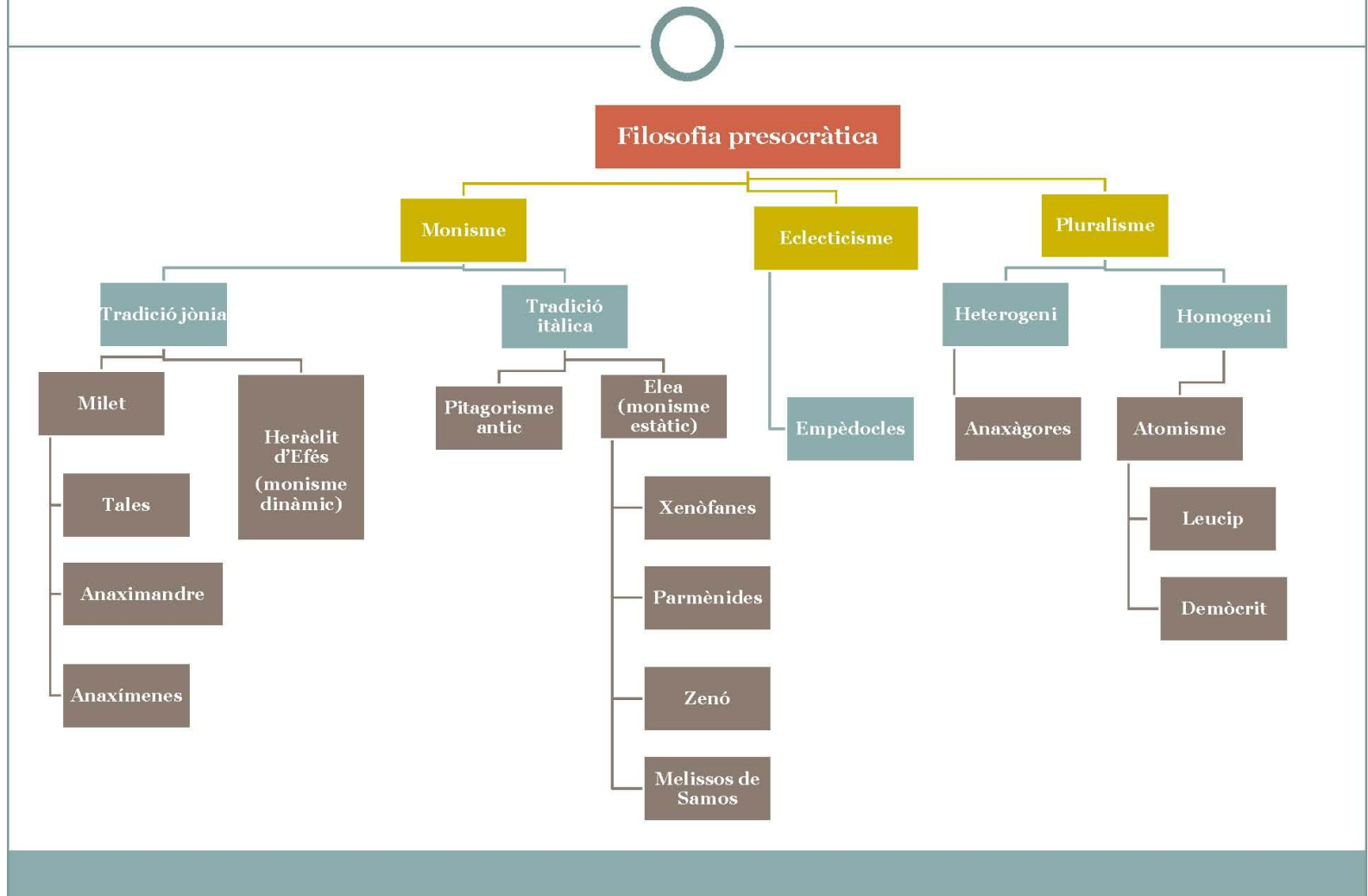

Els primers filòsofs: cronograma
“els primers que van filosofar” Aristòtil (Met. I, 983b 6)

La filosofia abans de Sòcrates

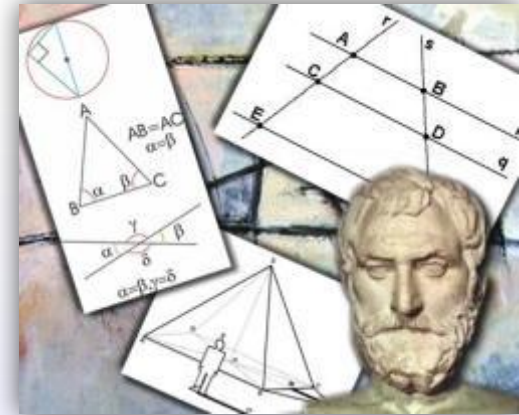
Presocràtics: Situació Geogràfica

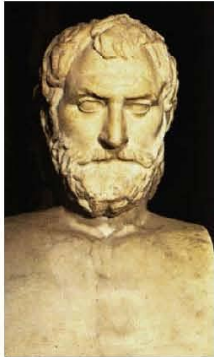

L'escola de Milet

- ◆ La filosofia apareix a la polis de **Milet** –s VI aC- a la regió de **Jònia** –actual Turquia-
- ◆ Es preocupen per la **physis** (naturalesa) → els primers físics.
- ◆ Quin és **l'arkhé de la physis?**
 - Tales de Milet: **l'aigua**.
 - Anaximandre: **l'apeiron** (“Allò indeterminant”)
 - Anaxímenes: **l'aire** (“Pneuma”)
- ◆ Parteixen de l'observació **empírica**.

Θαλῆς

Tales de Milet (fl. 585 aC)

- Matemàtic
- Observador (theorós) de la natura
- Predicció eclipsi solar el 585
- Teòric polític

“Tales afirmava que l'aigua és l'origen de totes les coses –per això, va dir que la Terra surava sobre l'aigua- i sens dubte ho deia així en veure que l'aliment de les coses és humit i que l'escalfor neix de la humitat i d'ella viu, i que d'allò on neixen les coses és el seu principi (ἀρχή). Per això va opinar així i perquè les llavors tenen sempre una naturalesa humida i perquè l'aigua és el principi de les coses humides” (Arist. Met. 983b i ss.)

- “*pánta plére theon*” Aristòtil i D. Laerci (hilozoisme)
- “*kálliston kosmos poíema gar theou*” → “Déu és el més antic atès que no ha estat engendrat”

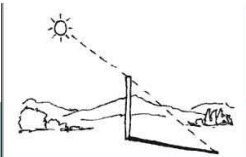

Αναξίμανδρος

Anaximandre de Milet (fl. 560)

- Introducció del gnòmon a Grècia
- Predicció d'un terratrèmol a Esparta
- Iniciador de la cartografia i de la cosmografia
- Admetre la pluralitat de mons i el moviment de la terra sobre el seu eix
- **Física:**
 - “àpeiron” il·limitat, indefinit, indeterminat en moviment etern
 - Injustícia:
 - ✦ Individuació
 - ✦ Diferenciació de contraris (ekkrisis, apókrisi)
 - → generació de mons limitats (kósmos, ouranós)
 - → diversificació dels elements calent (foc), fred (terra), humit (aigua), sec (terra)
 - Pneuma còsmic
 - Llei còsmica de lluita (*agón*) de contraris → justícia còsmica de retorn a l'inici, a l'àpeiron
- **Biologia**
 - Fang primitiu → éssers vivents marins → terrestres (homes)

Αναξίμενης

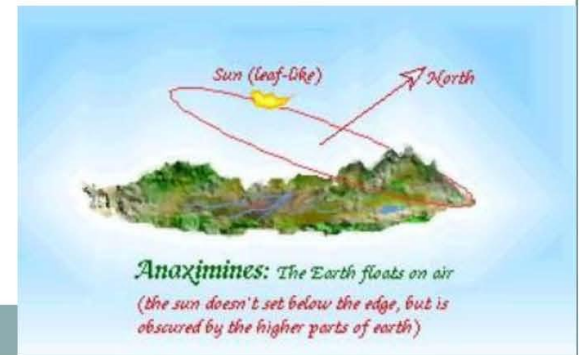
Anaxímenes de Milet (fl. 546)

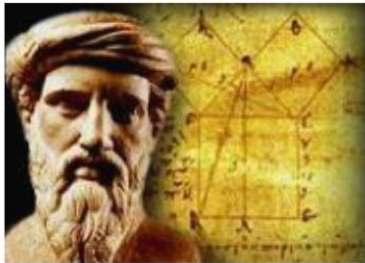

- Astrònom

“Diu que l’aire es transforma en una cosa o altra **per rarefacció i condensació**... Diu també que és etern el moviment que origina tots els canvis” Teofrast, DK 13 A 5

- “*Aér*”, “*pneuma*” *alè, vapor o boira*; no es tracta del aire atmosfèric sinó d’un principi del moviment i de la vida (**respiració**) de totes les coses.
- Introducció del dualisme de forces còsmiques: **condensació** (fred) i **dilatació** (calor).
- Introducció de la noció d’ “*aitía*” com a causa, desplaçant-la del seu significat moral de culpa.

El pitagorisme

**Moviment
filosòfic**

**Doctrina de
l'ànima**

**Doctrina dels
nombres**

**Secta religiosa
Guies espirituals**

**Punt d'inici
filosòfic**

**Seguir unes
normes de
conducta**

Moviment polític

**Aconseguir el
poder de les polis.
Guies polítics**

El pitagorisme

- ◆ Secta religiosa: líder **Pitàgores de Samos** (571-497 aC) .
- ◆ Per primera vegada fa servir la paraula “**filòsof**” → “amant de la saviesa” ja que savis (*sophós*) només ho són els déus.
- ◆ Cultivaren la **música**, l'**astronomia** i les **matemàtiques**.
- ◆ De la teoria pitagòrica destacarem:
 1. El seu pensament religiós: la **doctrina sobre l'ànima** (psicologia)
 2. Les **matemàtiques** o doctrina sobre el nombre.

Doctrina pitagòrica de l'ànima (psicologia)

- Influència de la religió **òrfica**
 - **Dualisme** antropològic → l'home és un compost de:
 - **Cos** (*soma*). Part material, mortal i corruptible.
 - **Ànima** (*psiqué*). Part immaterial, immortal i incorruptible. Nostre component diví. → prové del cel → estudi dels astres (precursors de l'heliocentrisme).
 - Doctrina del **soma** (cos) – **sema** (presó).
- ↓
- Filosofia entesa com un procés de **purificació** (*katharsis*) de l'ànima
 - Procés de **transmigració** de les ànimes (metempsicosi)

Doctrina pitagòrica del nombre (matemàtiques)

- Com es pot **purificar**? Dues vies:
 - Camí **acusmàtic**. Comú a tots els membre de la secta.
 - Camí **matemàtic**. Més important i per uns escollits.
- Per ser virtuosos i purificar-se és necessari el **coneixement intel·lectual**.
- L'estructura de l'univers és de caràcter matemàtic: **harmonia matemàtica**
- Totes les coses són nombres → **arkhé és el nombre**.
- Coneixent i investigant els nombres i les seves relacions estaven investigant **l'essència** mateixa de la realitat.

Heràclit d'Efes

- ◆ Nasqué a la polis d'Efes (regió de Jònia).
- ◆ Aristòcrata que escriu amb **aforismes**
- ◆ Sobrenom: **l'obscur** o l'enigmàtic.

◆ La seva filosofia la podem sintetitzar en tres tesis:

1. *Panta rei*. Tot flueix. **Perpètua fluència de les coses**. Tot canvia, res roman estàtic.
2. Permanent i constant **lluita entre contraris**.
3. La naturalesa és ordre, harmonia. Hi ha una **raó universal** fixa i eterna: *logos*.

Logos:

Heràclit defensa el perpetu fluir de totes les coses, el dinamisme constant de la physis, la mobilitat universal. El seu arkhé és el foc, l'element que sempre està en procés, en moviment, en transformació. Aquest pensament s'expressa en el seu cèlebre panta rei (**tot flueix**, tot canvia).

Però aquest constant canvi segueix una llei, un **logos**, una **intel·ligència còsmica** que ordena els canvis.

L'oposició dels contraris (dia-nit, sec-humit, fred-calent, home-dona, jove-vell, guerra-pau...). Si no hi ha lluita entre oposats hi ha injustícia, i la justícia és l'enfrontament, el conflicte, que és el que dinamitza la realitat permanentment i aquesta injustícia és regulada pel LOGOS

◆ L'escola d'Elea

- ◆ 494 aC: destrucció de la polis de Milet pels perses → desaparició de l'escola de Milet i trasllat de la filosofia a la **Magna Grècia** (sud d'Itàlia) i Sicília.

- ◆ En aquest lloc es comença a desenvolupar una investigació sobre la natura i l'univers basada més en la raó, en raonaments especulatius i abstractes → pensament **racionalista**. → Consideren que els sentits ens proporcionen una informació enganyosa i poc fiable i que, per tant, solament a través de la raó pot aconseguir-se la veritat.
- ◆ Dintre d'aquest grup cal incloure
 - els **pitagòrics** i
 - a **Parmènides** i la seva escola (**l'Escola d'Elea**).
- ◆ Plató sintonitzarà més amb aquests grups de filòsofs.

Parmènides i l'eleatisme

- ◆ **L'escola d'Elea**, a la Magna Grècia, va ser fundada per **Parmènides**.
- ◆ Altres membres: Zenó d'Elea i Melisso de Samos.
- ◆ Primera **crisi** del pensament grec: el pensament anterior és fals i aberrant → crítica als jònics (sobretot Heràclit)
- ◆ Preocupació pel SER → **ontologia**
- ◆ Obra: el poema *Sobre la Natura* → mostra el coneixement com un producte de revelació divina.

- ◆ Distingeix dues vies de coneixement (una correcta i l'altra falsa):
 - La via de la **veritat**: Afirma “*allò que és, és; i allò que no és, no és*”. Afirmació de l'ésser i negació del no-ésser.
 - La via de l'**opinió** i la aparença (*doxa*): Afirma que “*el no-ésser és i la seva existència és necessària*”. Una afirmació del no-ser. Via impracticable → el no-ser no es pot conèixer ni pensar.

- ◆ Origen de la preocupació filosòfica:
 - Ser / no-ser
 - Realitat / aparença
 - Coneixement / opinió
 - Unitat / multiplicitat, etc.

Via de la veritat

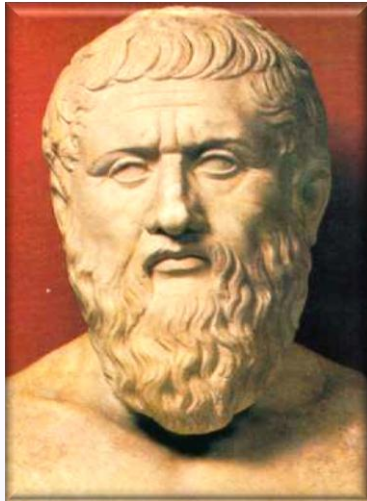
Característiques
De l'Èsser

- Èsser = pensar → afirmació racionalista i crítica a l'empirisme

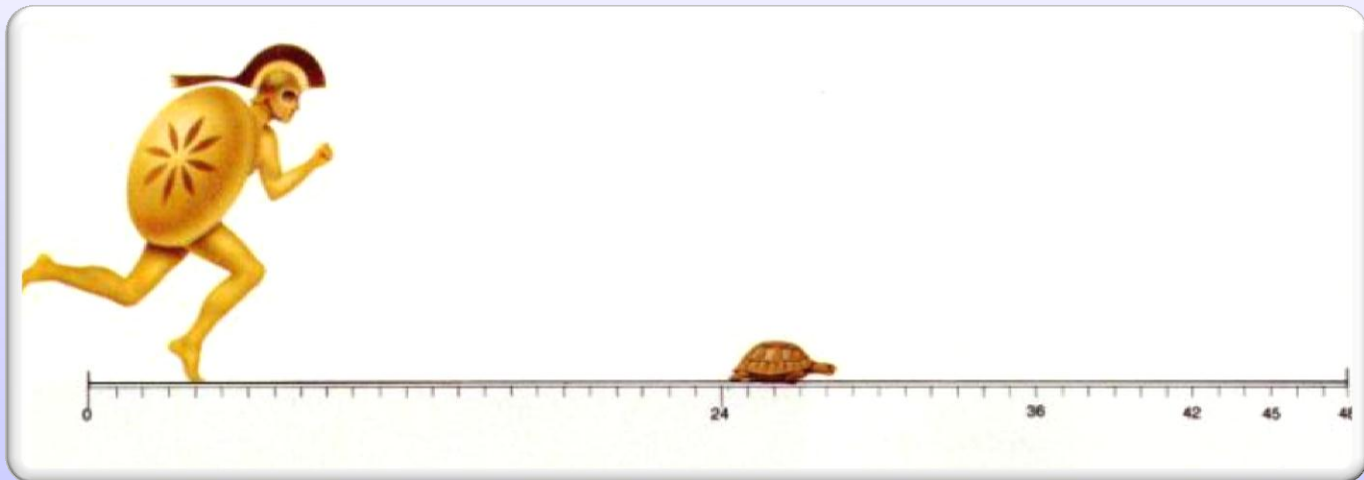
- L'èsser és (Existeix) i és pensable
- Imperible i inengendrat, etern.
- És “u”, únic.
- Immòbil
- Indivisible
- “*la veritat ben rodona*”

- Dues conclusions sorprenents contràries a l'empirisme:

1. El **moviment és impossible** (el problema de la física). El món real és totalment estàtic. Els canvis només són aparences sensorials. → **apories** de Zenó (Aquil·les i la tortuga)
2. El **ser, tot allò existent, és únic**, immutable i etern. Per tant, la multiplicitat de les coses que observem a través dels sentits són pura il·lusió.

Zenó (490-430 aprox.), deixeble de Parmènides, va passar a la història per les seves **apories** (*“camí sense sortida”*, és a dir, una dificultat lògica insuperable, sinònim de paradoxa). L'aporia més cèlebre és la **d'Aquil·les i la tortuga**

Els filòsofs pluralistes.

- ◆ Fins ara tots els filòsofs són **monistes** o “dualistes Pitàgores”: *l'arkhé* és un **únic** element.
 - Tales: l'aigua.
 - Anaximandre: l'apeiron (indeterminat)
 - Anaxímenes: aire.
 - Heràclit: foc
 - Pitàgores: el nombre. (Dualista: Allò limitat i allò il·limitat)
 - Parmènides: el ser és únic.
- ◆ Conseqüències de l'eleatisme: el ser és u i no es pot moure's ni transformar-se → resposta: *l'arkhé* són múltiples elements que al combinar-se formen aquesta naturalesa mòbil i múltiple → els filòsofs **pluralistes**.

Filòsofs pluralistes

Empedocles

- L'arkhé són les “**quatre arrels**”:
aire, foc, terra i aigua

- Forces: **Amor** (*Eros*) → unir
Odi (*Thanatos*) → separar

Anaxàgores

- L'arkhé: **homeomeries**
- Tants elements com tipus de coses.
- Força: **nous** (intel·ligència)

Atomisme

- Leucip i **Demòcrit** d'Abdera
- L'ésser està constituït per infinits éssers eterns, immutables i indivisibles, anomenats **àtoms** (= indivisible) → com l'ésser de Parmènides menys la unitat.

- Afirmació del **no-ser** (en forma de **buit**) → condició de moviment.
- Visió **materialista**, **determinista** i **mecanicista** → precedent de la **física moderna**

